

Västmakterna före andra världskriget

Enligt lord Templewoods memoarer användes ordet "appeasement" i debatten under förkrigsåren första gången av Eden i samband med den tyska ockupationen av Rhenlandet på våren 1936. Ordet och syftet vann då allmänt gillande. Även de närmast följande åren bevarade ordet en viss prestige; det var fortfarande ett honnörsord, brukat av dem som försvarade försöket att vinna en uppgörelse med diktaturerna, främst Tyskland, genom att "förstå" och i väsentlig omfattning godta deras fordringar. Först efter München i september 1938 förvandlades "appeasement" till ett kritikernas vapen i angreppen mot den officiella politiken; man uttryckte med det ordet ovilja, förakt och hån. Med appeasement förstod man inte längre försöningspolitik, utan eftergiftspolitik.

Det var England och Frankrike som under detta skede inom världens demokratiska opinion ansågs ha ansvaret; även i de små europeiska stater som inte hade någon annan tanke än att huka sig inför faran blev västmakternas stats- och syndaböcker då diktaturernas expansion fortsatte. Hur var då förhållandet mellan de båda stater som genom sitt läge och sin makt syntes utsedda att försvara friheten? Vid varje tillfälle uppstod mer eller mindre markerade slitningar: vid överfallet på Abessinien, vid inmarschen i Rhenlandet, vid förhandlingarna om noninterventionen i Spanien, under den dramatiska tiden före München. I stort sett anses Frankrike ha representerat eftergiftslinjen: det var mera sårbart, det hyste större rädsla för Tyskland och större benägenhet att blidka Italien, regeringarna var svaga och instabila, ytterlighetsriktningarna, som över huvud minskade enheten och motståndskraften, var här långt starkare, och det på yttre fred och inre reformer helt inriktade socialistpartiet var med i regeringen eller påverkade starkt dennas politik. Templewood tenderar att bekräfta denna uppfattning, medan Churchill, den engelska regeringens främsta motståndare, starkt framhållit denna rege-

rings vankelmod och eftergifts-
appa. Endast genom redogörelser från fall till fall kan ansvarsfördelningen klarläggas; ofta synes — det framgår inte minst av Templewoods framställning — västmaktsregeringarna mer eller mindre medvetet och avsiktligt i kritiska lägen ha sökt överföra ansvaret på den andra parten.

Viktigast är emellertid frågan om Englands hållning. I försvaret av den brittiska regeringens politik efter Hitlers maktövertagande tillgriper Templewood någon gång uppenbart ohållbara argument. Han skriver exempelvis om det skarpt angripna engelsk-tyska flottavtalet i maj 1935 — enligt vilket den tyska flottan ej fick överstiga 35 procent av den engelska — att detta avtal hindrade Tyskland att skaffa sig tillräckligt starka marina stridskrafter och därmed möjliggjorde den i huvudsak framgångsrika allierade blockaden. Men samtidigt nämns att Tyskland inte utnyttjade möjligheterna enligt avtalet, aldrig byggde de tillåtna 35 procenten; därmed förfaller hela resonemanget om avtalets förträfflighet.

Templewoods väsentliga försvarslinje är emellertid följande. Det var länge omöjligt att motsätta sig de tyska anspråken och att genomföra en effektiv upprustning på grund av den allmänna opinionen. Arbetarpartiet rasade visserligen mot Hitler, men var nära nog pacifistiskt. Templewood påminner om arbetarpartiets resolution för en generalstrejk vid krig eller krigshot, om Fulhamvalet 1933 — den segerande labourkandidaten sade sig "söka röster för fred och avrustning; min motståndare vill ha rustningar och krigsförberedelser" — om "fredsömröstningen" 1935; denna omröstning, som ofta sagts vara ett uttryck för ren pacifism, var dock snarast en seger för den kollektiva säkerhetens princip. Den slutsats han, liksom förut Baldwin, drar är att en avsevärd upprustning vid denna tid, låt oss säga före 1935 års val, var otänkbar; folkmeningen gjorde en sådan

kurs omöjlig. Sedan arbetade emellertid regeringen för upprustning, samtidigt som den — det gäller särskilt Chamberlain — planmässigt och systematiskt verkade för avspänning genom en allmän uppgörelse. Även Münchenavtalet var förmanligt genom att man vann tid; England var ojämförligt bättre rustat i september 1939 än ett år tidigare.

På en punkt är detta resonemang säkerligen starkt. En aktion mot Tyskland skulle vid flera tillfällen (Rhenlandet, Österrike) sannolikt ha varit omöjlig med hänsyn till den allmänna meningen i Frankrike och England; opinionen i dessa länder, och i demokratierna över huvud, reagerade visserligen starkt mot Hitlers metoder, men ansåg de syften han uppnådde åtminstone i huvudsak berättigade.

I övrigt är det svårt att acceptera Templewoods tankegång. Det kan, för att ta upp ett par mindre frågor, inte med fog påstås att den konservativa regeringen, med dess väldiga majoritet, av opinionen skulle ha hindrats att stärka det brittiska flygvapnet till paritet med det tyska; i oktober 1938 hade England 1.606 plan i första linjen, Tyskland 3.200 (Frankrike 1.454). Påståendet att England var vida bättre rustat 1939 än 1938 är självfallet riktigt, men goda skäl har anförts för uppfattningen att Tyskland under samma tid relativt sett hann ännu längre i upprustning, för att inte tala om det militärt viktiga rovet av Tjeckoslovakien.

Väsentligare är dock en annan sak. Hoare skyller på folkmeningen, främst på arbetarpartiet. Men även om det konservativa partiet under de första åren efter Hitlers seger i Tyskland av opinionen hind-

rades att upprusta, kunde intet hindra denna regering att upplysa folket om det verkliga läget, att genom propaganda förbereda en opinionsändring. Så skedde inte; det engelsk-tyska flottavtalet, liksom det ständiga talet om avspänning, måste ha verkat i motsatt riktning. Och under den följande tiden var situationen principiellt likartad. Regeringen rustade visserligen, men relativt sakt; den talade om faran, men också om avspänning och om "fred i vår tid"; uttryck av förståelse för och sympati med Hitler var vanliga i konservativ press och bland konservativa politiker; Chamberlain och även Hoare tycks, liksom senare Roosevelt och Churchill, in i det sista ha trott att de genom sin älskvardhet och intelligens personligen var skickade att betvinga diktatorer. Då kriget kom var man i varje fall inte tillräckligt förberedd, och ett nederlag var nära — hur ivrigt än många i efterhand försäkrat att ett nederlag var omöjligt.

Denna tveksamma och dubbla hållning berodde säkerligen till stor del på okunnighet. En okunnighet som i mycket är ofrånkomlig; hur kunde vi före 1939 i grunden förstå diktaturernas hänsynslöshet, ombytlighet och grymhet? Och dock, intrycket är att okunnigheten var oansändigt stor, att de brittiska statsmännen inte gjorde sig besvär att ta reda på vad som likväl i otaliga dokument och artiklar var klarlagt, att förhandlingar med politiker och ambassadörer fick ersätta studier av regimer och ideologier. Denna brist var inte något speciellt utmärkande för Englands ledare, men det var främst för dessa ledare den hade ödesdigra konsekvenser.